

ANTALYA GUREBÂ HASTANESİ (1900-1918)

Ali Rıza GÖNÜLLÜ*

Öz

Sultan II. Abdülhamit Döneminde eğitim sahasında olduğu gibi, sağlık sektöründe de önemli modernleşme çalışmaları olmuştur. Bunlar arasında Osmanlı ülkesinde çok sayıda hastanenin hizmete girmesi de bulunmaktadır. Bu dönemde açılan hastaneler arasında Antalya Gurebâ Hastanesi de vardır. Antalya Gurebâ Hastanesi, şehre gelen terhis edilmiş olan askerler ile fakir ve gariplerin tedavi etmek amacıyla 35 yataklı olarak şehrin en havadar yerine inşa edilmesi planlanmıştır. Hastanenin inşası 1900 yılında başlamış ve 1901 yılında da bitmiştir. Antalya Gurebâ Hastanesinin resmi açılış töreninde davetliler tarafından Padişaha dualar edilmiştir. Hastanenin muhtelif masraflarını karşılamak için Antalya'dan yurt dışına gönderilen orman ürünlerinden belli miktarda vergi alınmıştır. Hizmete girdikten sonra Antalya Gurebâ Hastanesine devlet tarafından tabip ve cerrah ataması yapılmıştır. Bunun yanında hastane için yurt dışından çeşitli tıbbi ilaçlar ithal edilmiş ve devlet tarafından bu ilaçlardan gümrük vergisi alınmamıştır. Antalya Gurebâ Hastanesi Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransız harp gemileri tarafından bombalanmıştır. Bunun neticesinde hastanede önemli ölçüde zarar meydana gelmiştir. Antalya Gurebâ Hastanesi 6 Ekim 1918 günü öğleden sonra kaza neticesi hamamunda meydana gelen bir yangın neticesinde yanmıştır. Böylece Antalya'nın ilk hastanesi olan Gurebâ Hastanesi kullanılamaz duruma düşmüştür.

Anahtar Kelimeler

Sağlık, Hastane, Gurebâ, Tedavi, İlaç

ANTALYA GUREBA HOSPITAL (1900-1918)

Abstract

There were important modernization efforts in the health sector as in the field of education during the period of Sultan Abdülhamid II. These include putting many hospitals into service in the Ottoman country. Antalya Gureba Hospital was among the hospitals opened during this period. The

* Dr., Alanya Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Antalya/Türkiye.
argonullu@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-7659-8657
Makalenin Gönderilme Tarihi: 22.01.2019
Makalenin Kabul Tarihi: 07.03.2019
Makalenin Yayınlanma Tarihi: 25.03.2019
Makalenin Türü: Araştırma

hospital was planned to be constructed in the city's most airy place with 35 beds in order to treat the demobilized soldiers, poor and indigent people arriving in the city. The construction of the hospital had begun in 1900 and finished in 1901. In the official opening ceremony of Antalya Indigent Hospital, the guests prayed for the sultan. In order to cover the various costs of the hospital, a certain amount of tax was received from the forest products exported from Antalya. After putting into service, a doctor and a surgeon were appointed by the state to the hospital. Besides, various medical drugs were imported for the hospital and no customs duty was received by the state. Antalya Gureba Hospital was bombed by French war ships during the First World War. As a result, significant damage occurred in the hospital. The hospital burned due to accidental fire occurred in the bath in the afternoon of October 6, 1918. Thus, the hospital, the first hospital of Antalya, became unusable.

Anahtar Kelimeler

Health, Hospital, Gureba, Treatment, Drug

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde Sultan II. Abdülhamid döneminde eğitimin modernleşmesi yanında, sağlık alanında da çok önemli adımlar atılmıştır. Tıbbiyede öğretim dili Fransızcadan Türkçeye çevrilmiştir. Haydarpaşa Tıbbiyesi ve kendi parasıyla yaptırdığı Şişli Etfal Hastanesi ile bir kısım masraflarını kesesinden karşıladığı Darülaceze onun sağlık ve sosyal yardım alanlarında attığı önemli adımlardır¹.

Bunun yanında İstanbul'da, Anadolu'da ve memleketin başka köşelerinde birçok hastane açılmıştır². Bu hastaneler arasında gurebâ ismiyle anılan hastaneler de bulunmaktadır³. Osmanlı Arşivinde gurebâ hastaneleri ile ilgili olarak çok sayıda belge mevcuttur. Bu belgelerden bir kısmının künyesi aşağıda verilmiştir⁴.

Ancak Osmanlı Devleti'nin modernleşme döneminde ülkemizde faaliyete başlayan ve önemli hizmetler ifa eden gurebâ hastaneleri hakkında fazla bir çalışma yapılmamıştır⁵. Biz burada Antalya Gurebâ Hastanesi üzerinde duracağız.

1. ANTALYA GUREBÂ HASTANESİ

1.1. Hastanenin İnşası

Konya Vilayeti tarafından Antalya Kasabasına gelen terhis olan askerler ile fakir ve garip hastaların tedavi edilmesi için yapılan keşif ve eksiltme sureti ile mecdiye 22,5 kuruş hesabıyla 50 bin kuruşa, adı geçen kasabada

¹ Cevdet Küçük "Abdülhamid II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1988, 1/221; Ayrıca bakınız; Erdem Aydın, "19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması", *OTAM*, Sayı:15, Ankara 2004, s. 195

² Ali Rıza Gönüllü, *Cumhuriyet Döneminde Antalya (1923-1960)*, İstanbul 2010, s. 57.

³ Ancak Osmanlı Devleti'nde gurebâ ismiyle hastane açmak geleneği, Abdülmecid'in validesi Bezm-i Âlem Sultan tarafından 2 Nisan 1845 yılında İstanbul'da açılan gurebâ hastanesi ile başlamıştır. Adı geçen hastane açılışından iki sene sonra tanzim edilen vakıfname (15 Temmuz 1847) ile Bezm-i Âlem Gurebâ-i Müslimin Hastanesi unvanıyla gurebâ-yi müslimine terk ve tahsis edilerek evkafı mazbutadan olmak üzere vakfedilmiştir. Bezm-i Âlem Valide Sultan'ın bu hastaneden sonra 1850'de Mekke'de yapımına karar verdiği ikinci gurebâ hastanesi, torunu II.Abdülhamid tarafından tamamlanmıştır. Bunun yanında Emin Muhlis Paşa İzmir'de, Pertevniyal Valide Sultan da Medine'de gurebâ hastaneleri kurmuşlardır. Sultan Abdülaziz zamanında Rusçuk, Saraybosna, Tulci, Mostar, Niş ve Sofya'da gurebâ hastaneleri hizmete girmiştir. Bu konuda şu eserlere bakılabilir; Kazım İsmail (Gürkan), *İstanbul Gurebâ Hastanesi Tarihçesi*, İstanbul İlhami Feyzi Matbaası 1928, s.7; Asaf Ataseven, "Gurebâ Hastanesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, 14/202; Yıldırım Yavuz, "Batılılaşma Döneminde Osmanlı Sağlık Kuruluşları", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Sayı:VIII/2, Ankara 1988, s.126; Sevil Aslan-Ramazan Erdem, "Hastanelerin Tarihsel Gelişimi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:27, Isparta 2017, s.15; Kenan Göçer, "Bezmialem Valide Sultan ve Gureba Hastanesi Vakfiyesi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1, Çankırı 2014, s.130; Seçil Mursal, *Osmanlı Devletinde İlk Gureba Hastaneleri*, Sivas 2017, s.5, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Kuruluşları Yöneticiliği Yüksek Lisans Tezi.

⁴ Bu konuda şu belgelere bakılabilir; Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Mabeyn Başkitaleti Belgeleri (BOA. Y. PRK. BŞK.) Nr.66/113; Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rumeli Müfettişliği Edirne, Yanya ve İşkodra Belgeleri (BOA. TFR. I. İ.Ş.) Nr. 7/601; Başbakanlık Osmanlı Arşivi yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahrirati (BOA. Y. PRK. UM. Nr.22/103; Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rumeli Müfettişliği Müşiriyet ve Kumandanlığı Belgeleri (BOA. TFR. I. AS. Nr.6/587;

⁵ Sezen Erer, "Osmanlılar Döneminde Bursa'da Yapılan Hastaneler", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:11, Sayı:19, Bursa 2010, s. 247.

müteahhit vasıtasıyla bir hastane inşa edilmesi Dâhiliye Nezaretinden talep edilmişti. Dâhiliye Nezareti de talep yazısını Sadaret'e göndermiştir. Bu yazı Sadaret tarafından Şûrâ-yı Devlet'e havale edilmiştir. Konya Vilayetine adı geçen talebi Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesi tarafından görüşülerek uygun görülmüştür. Bunun üzerine Sadaret tarafından Konya Vilayetine talebi hakkında hazırlanmış olan irade tasarısı Padişah tarafından 15 Nisan 1900 tarihinde onaylanmıştır. 16 Nisan 1900 tarihinde de Sadaret tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazıda, konu ile ilgili olarak Padişah iradesinin çıktığı bildirilmiş ve gerekli işlemin yapılması istenmiştir⁶. Padişah iradesinin çıktığı Dâhiliye Nezareti tarafından Konya Vilayetine bildirildikten sonra, Antalya'nın en havadar yerinde hastanenin inşaatına başlanmıştır. Temel atma töreninde Padişaha dua ve teşekkürler edilmiştir. Bu konu hakkında Konya Vilayeti tarafından 15 Mayıs 1900 tarihinde Dâhiliye Nezaretine bilgi verilmiştir. 20 Mayıs 1900 tarihinde de Dâhiliye Nezareti, Sadaret'i haberdar etmiştir⁷. Ancak Antalya Gurebâ Hastanesinin inşaatı devam ederken, hastanenin birinci ve yukarı katlarının korniş⁸ ile 27 adet pencere ve köşe duvarlarının yontma taş ile inşa edilmesi istenmişti. İnşaat masrafı da birinci ihaleye dâhil edilmişti. Yapılan keşif gereğince hastanenin inşaat masrafı mecdiye 19 kuruştan 50 bin kuruş iken, mecdiye 22,5 kuruştan 50 bin kuruşa ihale olunmuştur. Bundan dolayı ihale bedelinden 10 bin kuruş tasarruf edilmiştir. Bu nedenle Konya Vilayeti İdare Meclisi tarafından, 11 Kasım 1900 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazıda şöyle denilmiştir. "Bu hayır eserinin hükümetin şanına layık ve fenni levazıma uygun bir surette inşası için köşe taşları ile korniş ve pencerelerinin yontma taş ile yapılmasının uygun olduğu tahakkuk ettiğinden dolayı, 9 bin 100 kuruşun müteahhide ödenmesi gerekmektedir". Konya Vilayeti İdare Meclisinin yazısı Dâhiliye Nezareti tarafından 6 Şubat 1901 tarihinde Sadaret'e gönderilmiştir⁹. Sadaret de konuyu Şûrâ-yı Devlet'e intikal ettirmiştir. Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesinde 11 Nisan 1901 tarihinde yapılan görüşme sonunda Konya Vilayeti İdare Meclisi'nin adı geçen talebi uygun görülmüştür¹⁰. Burada hazırlanmış olan mazbata Sadaret tarafından 17 Nisan 1901 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gereğinin yapılması talebiyle gönderilmiştir¹¹. Bir müddet sonra Antalya Gurebâ Hastanesinin yapımı tamamlanarak, resmi

⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Bâb-ı Ali Evrak Odası Belgeleri (BOA. BEO.), Nr.1473/110411

⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi Belgeleri (BOA. DH. MKT.), Nr.2348/57; BOA. DH. MKT. Nr.2452/100.

⁸ Korniş; Çerçeve biçiminde oymalı çıkıntı. Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara 2005, s. 1218.

⁹ BOA. DH. MKT. Nr.2452/100.

¹⁰ BOA. BEO. Nr.1646/123416.Lef.1.

¹¹ Aynı Belge: Lef.2.

açılış töreni yapılmıştır. Bu esnada davetliler tarafından Padişaha dualar edilmiştir. (5 Kasım 1901)¹².

1.2. Görevliler

Antalya Gurebâ Hastanesinde müdür, hizmetli ve tabip gibi idari ve sağlık görevlileri hizmet görmüştür. Ayrıca bu hastaneye, ihtiyaç meydana geldiği zaman da tabip ve cerrah ataması yapılmıştır. Mesela; Antalya Gurebâ Hastanesinde 1906 yılında Müdür; Ömer Efendi, Tabip; Madenli Yorgaki Efendi idi. Aynı tarihte hastanede 4 tane de hademe bulunuyordu¹³. Antalya Gurebâ Hastanesinde görevlendirilen tabiplerden birisi de belediye tabibi Marko Polo Efendidir. Marko Polo Efendi belediye ve gurebâ hastanesinde fevkalade hizmet göstermiştir. Bundan dolayı Teke Sancağı Mutasarrıflığı tarafından takdir ve taltif edilmiştir. Bunun yanında Antalya Livası İdare Meclisi tarafından, adı geçen tabibin maaşının arttırılması istenmiştir. Bu konu hakkında hazırlanmış olan mazbata 28 Haziran 1906 tarihinde Sadaret'e gönderilmiştir. Sadaret de bu konu hakkında 5 Temmuz 1906 tarihinde Dâhiliye Nezaretinden görüş istemiştir¹⁴.

Dâhiliye Nezareti de 19 Temmuz 1906 tarihinde Antalya Belediye Tabibi Marko Polo Efendiye verilen maaşın nasıl arttırılması icap ettiği hakkında Konya Vilayetinden bilgi talep etmiştir¹⁵.

Konya Vilayeti'nden bu konu hakkında verilen cevapta şöyle denilmektedir. "Antalya Gurebâ Hastanesinin geliri orman ihracatından alınan 30 bin kuruş resimden meydana gelmektedir. Adı geçen hastanenin masrafı da 22 bin kuruştur. Bunun yanında Belediye Tabibi Marko Polo Efendi tabipliğinin yanında, hastanede operatör olmadığı için, yapmış olduğu ameliyat işlerinde de başarılı olmaktadır. Belediye Tabibi Marko Polo Efendi, başka yere tayin olduğu zaman, hastanede operatör istihdamına gerek duyulacaktır. Bu nedenden dolayı hastanenin fazla gelirinden, adı geçen tabibin maaşına 500 kuruş zam yapılması uygun olacaktır". Konya Vilayeti'nin bu cevabı Dâhiliye Nezareti tarafından 6 Ekim 1906 tarihli tezkere ile Sadaret'e bildirilmiştir¹⁶. Sadaret'in Şûra-yı Devlet'e havale ettiği bu mesele üzerinde, Şûra-yı Devlet Maliye Dairesinde karar verilmiştir. Burada Marko Polo Efendinin tabiplik ve operatörlükte başarılı olduğunun anlaşıldığı ve 500 kuruşun operatörlüğe mahsus olarak, gösterilen karşılıktan ödenmesinin uygun bulunduğu ifade edilmiştir¹⁷. Bunun üzerine 15 Nisan 1907 tarihinde

¹² BOA. DH. MKT. Nr.2553/113.

¹³ *Konya Vilayeti Salnamesi*, Konya 1322, s.148.

¹⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye Nezareti Tesrî-i Muamelât Belgeleri (BOA. DH. TMİK. M.), Nr.244/3. Lef.1.

¹⁵ Aynı Belge. Lef.2.

¹⁶ Aynı Belge. Lef.3

¹⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye Nezareti İrade (BOA. İ. DH.), Nr.1454/6. Lef.1.

Sadaret tarafından hazırlanmış olan irade tasarısı, Padişah tarafından onaylanarak, yürürlüğe girmiştir (18 Nisan 1907)¹⁸. Dâhiliye Nezareti de 19 Mayıs 1907 tarihinde Konya Vilayetine, adı geçen Padişah iradesi hakkında bilgi vererek, gerekli işlem yapılmasını istemiştir¹⁹. Bununla birlikte Antalya mahalli yönetimi ile merkezi yönetim arasında bu gelişmeler yaşandığı sırada, Belediye Tabibi Marko Polo Efendi, İstanbul Şehremaneti'ne tayin edilerek taltif edilmiştir²⁰. Antalya Gurebâ Hastanesine atanan tabiplerden birisi de Mehmet İbrahim Efendidir; Teke Mutasarrıflığı tarafından Antalya Gurebâ Hastanesinde 700 kuruş maaşla tabip istihdamına imkân olmadığı tespit edilmiştir. Ancak Konya Valiliği, Antalya belediye tabibine tahsis edilen aylık 1.000 kuruşun kanunsuz olarak verildiğini düşünüyordu. Bunun için adı geçen miktardan 200 kuruşun hastane tabibi maaşına zam edilmesini istiyordu. Böylece 700 kuruşa yükselen maaşın hastane tabibine verilebileceği görüşüne sahipti. Bunun için Konya Vilayetinin talebi üzerine aylık 700 kuruş maaşla Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiyeden mezun olmuş ve ameliyat işlerinde muktedir bir tabibin tayin edilmesi Sıhhiye Müfettişliğinden istenmiştir. Adı geçen müfettişlik de konu ile ilgili yazıyı, Meclis-i Tıbbiye-yi Mülkiye ve Sıhhiye-yi Umumiye Riyasetine göndermiştir. Bunun üzerine Tabip Mehmet İbrahim Efendi Antalya Gurebâ Hastanesine tayin edilmiştir. Bu konu hakkında 6 Eylül 1909 tarihinde Meclis-i Tıbbiye-yi Mülkiye ve Sıhhiye-yi Umumiye Riyaseti tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazıda; Antalya Gurebâ Hastanesinde 700 kuruş maaşla tabip Mehmet İbrahim Efendi'nin istihdam edilebileceği bilgisi verilmiştir²¹. Dâhiliye Nezareti de 14 Eylül 1909 tarihinde Konya Vilayetine gönderdiği yazıda; 700 kuruş maaşla Mehmet İbrahim Efendi'nin, Antalya Gurebâ Hastanesine tayin edildiğini ve bu konuda gerekli işlemin yapılmasını istemiştir²².

1.3. Tıbbi İlaç İthalatı

Antalya Gurebâ Hastanesi için bazı zamanlarda Avrupa'dan tıbbi ilaçlar ithal edilmiştir. Mesela: Konya Vilayeti'nin talebi üzerine Dâhiliye Nezaretinden 25 Mayıs 1901 tarihinde Rüşumat Emaneti'ne gönderilen yazıda; Antalya Gurebâ Hastanesi için Avrupa'dan celp olunacak tıbbi ilaçların gümrük resminden istisna edilmesi için gerekli işlemin yapılması talep edilmiştir²³. Bu talep üzerine Rüşumat Emaneti tarafından İzmir Rüşumat İdaresine; Antalya Gurebâ Hastanesi için Avrupa'dan celp olunacak tıbbi

¹⁸ BOA. İ. DH. Nr.1456/6. Lef.2; BOA. DH. TMIK. M. Nr.244/3. Lef.4.

¹⁹ BOA. DH. TMIK. M. Nr.244/3. Lef.5.

²⁰ BOA. DH. TMIK. M. Nr.244/3. Lef.5.

²¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye Nezareti Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Belgeler (BOA. DH. MUİ.), Nr.9/34. Lef.1.

²² Aynı Belge: Lef.2.

²³ BOA. DH. MKT. Nr.2490/54.

ilaçların gümrük resminden istisna edilmesi hakkında bir tebligat yapılmıştır. Ayrıca bu konu hakkında Rüşumat Emaneti tarafından 1 Haziran 1901 tarihinde Dâhiliye Nezaretine bilgi verilmiştir. Bu gelişme ile ilgili olarak Dâhiliye Nezareti de 9 Haziran 1901 tarihinde Konya Vilayetini bilgilendirmiştir²⁴.

Gurebâ Hastanesi için Avrupa'ya sipariş edilen tıbbi ilaçlar Antalya'ya gelmişti. Ancak bu tıbbi ilaçların gümrük resminden istisna edildikleri dair mahalli rüşumat idaresine bir emir verilmediği görülmüştür. Bunun üzerine yine Konya Vilayeti'nin talebi üzerine Dâhiliye Nezareti tarafından 27 Haziran 1901 tarihinde Rüşumat Emanetine konu hakkında bir yazı daha gönderilmiştir²⁵. Rüşumat Emaneti de tekrar İzmir Rüşumat Nezaretine gerekli emri vermiş, Dâhiliye Nezaretini de bilgilendirmiştir. Dâhiliye Nezareti de 13 Temmuz 1901 tarihinde bu konu da meydana gelen gelişmeler hakkında Konya Vilayetini haberdar etmiştir²⁶.

1.4.Hastanenin Gelir Kaynakları

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında gurebâ hastanelerinin ihtiyaçlarını temin etmek gayesi ile bu hastanelere devamlı bir gelir kaynağı bulmak için bazı çalışmalar yapılmıştır. Mesela; Vali Ahmet Vefik Paşa tarafından merkezi yönetimden Hüdavendigâr Vilayetinde bulunan İnegöl Kazası mülhakatından Çitli Köyünde bulunan Çitli suyunun yıllık gelirinin Bursa Gurebâ Hastanesine terk edilmesi talep edilmişti. Bunun üzerine konuyla ilgili olarak Padişah iradesi yayınlanmıştır. Böylece adı geçen suyun yıllık geliri Bursa Gurebâ Hastanesine verilmiştir²⁷. Antalya'da da kadın ve erkekler için bir hastane tesis etmek için maddi kaynaklara ihtiyaç bulunuyordu. Bunun için Teke Mutasarrıflığı tarafından 26 Eylül 1898 tarihinde Konya Vilayetine iskeleden ihraç olunan odun ve kömürden resim alınması konusunda bir tezkire gönderilmiştir. Teke Mutasarrıflığının bu talebi Konya Vilayeti tarafından 1 Mayıs 1899 tarihinde Dâhiliye Nezaretine iletilmiştir²⁸.

Dâhiliye Nezareti de 20 Mayıs 1899 tarihinde Sadaret'e gönderdiği yazıda; "Hastanesi olmayan Antalya'ya çıkarılacak terhis olan asker ile garip ve fakir hastaların tedavi ve sıhhatlerini muhafaza için burada bir hastane açılmasına lüzum görüldüğü ifade edilmiştir. Daha sonra da bu hastanenin müdür ve hademelerinin maaşlarıyla yiyecekler, tıbbi ilaçlar ve yakacaklar ile muhtelif masraflar için aylık tahsisi lazım gelen 3.500 kuruşa, ayrıca belediye tabibinden mahrum olan Kaş Kazası için dahi tabip maaşına karşılık

²⁴ BOA. DH. MKT. Nr. 2502/117.

²⁵ BOA. DH. MKT. Nr. 2504/116.

²⁶ BOA. DH. MKT. Nr. 2514/56.

²⁷ BOA. İ. DH. Nr.1296/101944.

²⁸ BOA. İ. DH. Nr.1366/3. Lef.1.

olmak üzere Alaiye'de olduğu gibi Antalya ile Kaş ve Elmalı kazalarından Mısır ile harice gönderilen odunun beher kantarından 5, kömürün beher kantarından 10 ve kerestenin her metre küpünden 20 para arziyye²⁹ resmi alınması" için gerekli işlemin yapılması istenmiştir³⁰.

Bu talep doğrultusunda Sadaret tarafından 5 Temmuz 1899 tarihinde bir irade tasarısı hazırlanmıştır. Hazırlanan bu irade tasarısı 11 Temmuz 1899 tarihinde Padişah tarafından onaylanmıştır³¹. Ancak Orman, Maden ve Ziraat Nezareti 23 Ekim 1899 tarihinde Sadaret'e gönderdiği yazı ile bu kararın düzeltilmesini istemiştir. Bu yazıda şu ifadeler yer almıştır. "Antalya'da inşasına karar verilen gurebâ hastanesi masraflarına karşılık olmak üzere, Antalya Sancağı sahillerinden ihraç olunacak odunun her kantarından 5, kömürün her kantarından 10 ve kerestenin her metre küpünden 20 para arziyye rüsumu alınmasına irade çıkmıştı. Ancak orman ürünlerinin böyle bir resme tabii tutulması, tüccarın bir müddet sonra ihale bedelini öncekilerden noksana düşürmesine sebep olacaktır. Böylece verecekleri resmi bu şekilde telafi edeceklerdir. Ayrıca orman hakkından bir kısmı adı geçen hastane masrafına tahsis edilmiş olmaktadır. Kereste ticaretinin durgun olduğu bir zamanda böyle bir vergi uygulaması orman gelirlerinde düşmeye sebep olacaktır". Orman, Maden ve Ziraat Nezareti'nin yazısı Şûrâ-yı Devlet'e gönderilmiştir. Şûrâ-yı Devlet de bu yazıyı Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesi'ne havale etmiştir. Burada 11 Şubat 1899 tarihinde yapılan görüşmede; adı geçen resmin dolaysız vergilerden olduğundan ve istihlak edenlere de bu şekilde yansıyacağından dolayı, Orman, Maden ve Ziraat Nezareti tarafından iddia edilen mahsurun meydana gelmeyeceği gerekçeyle konu ile ilgili olarak Padişah irade doğrultusunda işlem yapılmasına karar verilmiştir³². Sadaret de Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesinin almış olduğu bu karar hakkında 16 Aralık 1899 tarihinde Orman, Maden ve Ziraat Nezaretine bilgi vermiştir³³. Bunun yanında Orman Maden ve Ziraat Nezareti'nin, Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesinin almış olduğu kararın değiştirilmesi talebiyle Sadaret'e göndermiş olduğu 28 Şubat 1900 tarihli tezkiresi de Şûrâ-yı Devlete havale edilmişti. Bu talep 24 Nisan 1900 tarihinde Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesinde görüşülmüştür. Burada yapılan görüşmede adı geçen nezaretin önceki iddialarını tekrarladığı ve kararın değiştirilmesi için yeni bir sebep göstermediği tespit edilmiştir. Daha sonra da adı geçen verginin istihlak edenlere raci olduğu, bu sebepten dolayı orman hakkına taal-

²⁹ Toprakta yetişen ürünlerden alınan vergi. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1998, s.40.
³⁰ BOA. İ. DH. Nr.1366/3. Lef.2.

³¹ Aynı Belge. Lef.3.

³² BOA.BEO. Nr.1419/106402. Lef.1.

³³ Aynı Belge. Lef.2.

luk etmediği, bununla beraber çok az miktarda olmasından tüccar ve istihlak edenlere ağır gelmeyeceğinden Padişah iradesinin ifasına devam edilmesine karar verilmiştir³⁴. Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesinin bu kararı hakkında Sadaret tarafından 28 Nisan 1900 tarihinde Orman Maden ve Ziraat Nezaretine bilgi verilmiş ve gerekli işlemin yapılmasını istemiştir³⁵. Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesinin bu kararı üzerine Orman, Maden ve Ziraat Nezareti tarafından 23 Mayıs 1900 tarihinde Sadaret gönderilen başka bir yazıda; Orman mahsullerinden bu surette ek bir vergi alınması, durgun olan kereste ticaretine olumsuz tesir ederek gelirin azalmasına yol açacaktır. Bu sebepten dolayı başka mahallerden gelecek olan bu yoldaki taleplerin uygun görülmemesi istenmiştir. Sadaret de bu yazıyı Şûrâ-yı Devlet'e göndermiştir³⁶.

1.5.Taltif

Gurebâ Hastanelerinde görev yapan bazı kişiler, merkezi yönetim tarafından taltif edilmiştir. Mesela; Kastamonu Vilayeti tarafından Kastamonu Frengi ve Gurebâ Hastanesi eczacısı Vartan Efendinin Rabia rütbesi ile taltif edilmesi, Umum Mekâtib-i Askeriye Nezaretinden talep edilmişti. Adı geçen nezaret de 28 Ağustos 1894 tarihli yazı ile bu talebi ve Vartan Efendinin sicil pusulasını Dâhiliye Nezaretine göndermiştir. Dâhiliye Nezareti de 8 Kasım 1894 tarihinde Umum Mekâtib-i Askeriye Nezaretinden gelen yazı ve sicil pusulasını gereğinin yapılması için Sadaret'e göndermiştir³⁷. Antalya mahalli yönetim tarafından da Antalya Gurebâ Hastanesinin inşaatı sırasında üstün hizmeti görülen iki görevlinin merkezi yönetim tarafından ödüllendirilmesi istenmiştir. Şöyle ki; Antalya Gurebâ Hastanesinin inşası sırasında üstün hizmetleri görülmüş olan belediye baş mimarı Vasili Efendinin beşinci rütbeden Mecidi nişanı ile Müteahhit Damyanos ustanın da Sanayi Madalyası ile şereflendirilmelerine mahalli yönetim tarafından karar verilmiştir. Bu konu hakkında Konya Vilayeti tarafından 16 Şubat 1901 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne bir tahrirat gönderilmiştir. Dâhiliye Nezareti de bu talebi 26 Şubat 1901 tarihinde Sadaret'e iletmıştır³⁸.

2.ANTALYA GUREBÂ HASTANESİNİN BOMBALANMASI

Birinci Dünya Savaşı sırasında 1 Ekim 1915 günü sabahleyin öğleden evvel Antalya limanına gelen Fransızlara ait iki torpil araştırma gemisi tarafından şehir bombalanmaya başlamıştır. Bu esnada gemilerden bir tanesine Fransız bandırası çekilmiştir. Adı geçen gemilerden şehre 48 adet mermi

³⁴ BOA. BEO. Nr.178/110819. Lef.1.

³⁵ Aynı Belge. Lef.2.

³⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Şûrâ-yı Devlet Belgeleri (BOA. ŞD.), Nr.528/20.

³⁷ BOA. DH. MKT. Nr.316/65.

³⁸ BOA. DH. MKT. Nr. 2458/48.

atılmıştır. Bunlardan 29'u üzerinde Hilal-ı Ahmer bayrağı bulunan Antalya Gurebâ Hastanesine, 19'u da şehrin muhtelif mahallelerine isabet etmiştir³⁹. Daha sonra bu gemilerden, Antalya'nın 10-20 mil batısında bulunan ve sahilin üstünde orman içerisinde 3-4 haneden ibaret olan Çıralı köyüne 38 adet mermi atılmıştır. Bunun sonunda bir hasar meydana gelmemiştir. Gemiler burada bir müddet durduktan sonra, batı istikametine doğru giderek Adrasan Mevkiinin önüne varmışlardır. Burada Finike yönünden gelmekte olan dört bacalı ve iki direkli diğer bir Fransız kruvazörü ile birleşmişlerdir. Daha sonra torpil araştırma gemileri Finike'ye ve dört bacalı gemi de Antalya'ya doğru hareket etmiştir⁴⁰. Bu arada Antalya Gurebâ Hastanesinde meydana gelen zararı tespit etmek için, olayın meydana geldiği 1 Ekim 1915 tarihinde mutasarrıflık tarafından bir komisyon kurulmuştur. Komisyonun yapmış olduğu tespite göre, hastanenin bombalanması sırasında Girit muhacirlerinden İbrahim Kaptan isminde bir hasta şehit olmuştur. Bunun yanında hastanenin fiziki yapısında 350.000 kuruş miktarında bir zarar meydana gelmiştir. Ayrıca hastane de 150.000 kuruş miktarında mefruşat ile tıbbi malzeme tahrip olmuştur⁴¹. Hakkında Teke Mutasarrıflığı tarafından Dâhiliye Nezaretine bilgi verilmiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti tarafından 30 Ekim 1915 tarihinde Hariciye Nezaretine gönderilen yazıda; iki Fransız harp gemisi tarafından Antalya'daki gurebâ hastanesinin bombalandığı, bunun sonunda hastalardan İbrahim Kaptan'ın şehit olduğu ve 500.000 kuruş miktarından bir zarar meydana geldiği bilgisi verilmiştir⁴². Ancak Antalya Gurebâ Hastanesinde meydana gelen zararın hasım devletler tebaasının emval ve emlâkinden temin edilmesi mümkün görülüyordu. Ayrıca Sıhhiye Bütçesi'ndeki Muavenet Faslı da toptan sarf edilmişti. Bunun için adı geçen fasıldan da zarar karşılanamıyordu. Bu nedenle Dâhiliye Nezareti 7 Kasım 1915 tarihinde Teke Mutasarrıflığına gönderdiği yazıda; eldeki mevcut imkânlar da göz önüne alınarak, hastanenin tamir edilmesi için ne kadar para sarfına gerek duyulduğu ve bunların ne kadarının mahallince karşılanabileceği sorulmuştur⁴³.

Teke Mutasarrıflığı da 23 Kasım 1915 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderdiği yazıda şöyle demektedir: "Antalya Gurebâ Hastanesi her türlü hukuk kurallarına aykırı olarak, bombardıman edilerek tahrip edilmiştir. Bu hastane livanın yegâne gurebâ hastanesidir. Bu şekilde kalması halkın sağ-

³⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye Nezareti İdâre-i Umumiye Belgeleri (BOA. DH. İ.UM.), Nr.89/1. Lef.1-2.

⁴⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 3.Şube Belgeleri (BOA. DH. EUM. 3. Şb. Nr.9/16.

⁴¹ BOA. DH. İ.UM. Nr.89/1. Lef.1-2

⁴² Aynı Belge. Lef.2-3.

⁴³ Aynı Belge. Lef.4.

lığının korunması açısından uygun olmayacaktır. Bunun için frengi pavyonu yapılmak üzere kullanılmasına izin verilen 15.000 kuruş ile tamirat işine başlanılmıştır. Ancak adı geçen meblağ tamirata kifayet etmemektedir. Bunun yanında hususi idarede para ve hususi bütçede tahsisat bulunmamaktadır. Ayrıca içinde bulunulan harp durumu nedeniyle halktan yardım suretiyle para tedarik edilmesi de mümkün görülmemektedir. Bu nedenlerden dolayı 35.000 kuruş miktarında bir yardım yapıldığı takdirde Antalya Gurebâ Hastanesinin tamir edilmesi ve kullanmaya elverişli bir hale getirilmesi mümkün olacaktır⁴⁴. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti tarafından 11 Aralık 1915 tarihinde Teke Mutasarrıflığına gönderilen yazıda; Taşra Müessesat-ı Sıhhiyesi Muavenet Faslında tahsisat kalmadığından dolayı, Antalya Gurebâ Hastanesinin tamiri için talep edilen tahsisatın gönderilmesinin mümkün olmadığı bildirilmiştir⁴⁵. Bununla birlikte Fransız gemileri tarafından yapılan bombardımandan sonunda harap olan Antalya Gurebâ Hastanesinin tamir edilmesinde kullanılmak üzere Mesarif-i Gayri Melhuze tertibinde bir miktar para bulunuyordu. Ancak bu para da merkezi yönetimin talebi doğrultusunda memur maaşlarının ödenebilmesi için Musul Vilayetine gönderilmişti. Bu arada hastanenin tamir edilmesi de aksamıştı. Bunun üzerine Teke Mutasarrıflığı tarafından 15 Aralık 1915 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen başka bir yazıda; 35.000 kuruş miktarından bir paranın Sıhhiye Bütçesinden gönderilmesi tekrar talep edilmiştir⁴⁶. Teke Mutasarrıflığının bu talebi Dâhiliye Nezareti tarafından 23 Aralık 1915 tarihinde Sıhhiye Umum Müdürlüğüne iletilmiş ve gerekli işlemin yapılması istenmiştir⁴⁷. Ancak Sıhhiye Umum Müdürlüğünün 1915 yılına ait Taşra Müesseselerine Muavenet Faslında tahsisat kalmamıştı. Bundan dolayı adı geçen müdürlük tarafından 27 Aralık 1915 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazıda; bu talebin 1916 yılına girdikten sonra yerine getirilebileceği bildirilmiştir⁴⁸. Dâhiliye Nezareti de Sıhhiye Umum Müdürlüğünden alınan bu bilgi hakkında, 28 Aralık 1915 tarihinde Teke Mutasarrıflığını haberdar etmiştir⁴⁹.

3.ANTALYA GUREBÂ HASTANESİNDE MEYDANA GELEN YANGIN

Antalya Gurebâ Hastanesi Birinci Dünya Savaşının son günlerinde bir yangın felaketi ile karşılaşmıştır; 6 Ekim 1918 Pazar günü öğleden sonra

⁴⁴ Aynı Belge. Lef.5.

⁴⁵ Aynı Belge. Lef.6.

⁴⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Umûr-ı Mahalliye-i Vilayât Müdüriyeti Belgeleri (BOA. DH. UMVM.), Nr.80/52. Lef.1.

⁴⁷ Aynı Belge. Lef.2.

⁴⁸ Aynı Belge. Lef.3.

⁴⁹ Aynı Belge. Lef.4.

Antalya Gurebâ Hastanesinin hamamında ani olarak bir yangın meydana gelmiştir. Ancak yangının önü alınamamıştır. Bunun neticesinde beş koğuş ve müştemilata sahip olan bina harap olmuştur. Ancak hastanede bulunan bütün hastalar ile tıbbi ilaç ve aletin bir haylisi kurtarılmıştır. Yapılan inceleme neticesinde yangının kaza eseri olarak meydana geldiği anlaşılmıştır. Bu konu hakkında Teke Mutasarrıflığı tarafından 7 Ekim 1918 tarihinde Dâhiliye Nezaretine bilgi verilmiştir⁵⁰. Bir müddet sonra yangın geçiren bu binanın tamir edilmesine çalışıldığı görülmektedir. Çünkü Antalya Mutasarrıflığı tarafından 26 Haziran 1919 tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen telgrafta; hastanenin inşaatının tamamlanabilmesi için, 90 bin kuruşluk bir havale gönderilmesi istenmiştir⁵¹. Bu talep kabul edilmiş ve 6 Temmuz 1919 tarihinde çıkarılan Padişah iradesi ile 90 bin kuruş miktarında bir tahsisatın ayrılmasına izin verilmiştir⁵².

Zaman içinde Antalya Gurebâ Hastanesinin temizlik şartlarına uygun bir hale getirilmesi gündeme gelmişti. Bunun için hastanenin koğuş ve koridorlarının muşamba ile tefriş edilmesi icap ediyordu. Yapılacak olan bu iş için gerekli olan paranın bütçenin bir faslından diğer bir faslına nakledilmesi lazımdı. Bundan dolayı Dâhiliye Vekâleti tarafından Antalya Vilayet Encümeni tarafından yazılmış olan mazbataya dayanarak bir kararname hazırlanmıştır. Bu kararname adı geçen vekâlet tarafından 11 Aralık 1923 tarihinde Başvekâlet'e gönderilmiştir. Başvekâlet de bu kararnameyi 15 Aralık da Cumhurbaşkanına arz etmiştir. Cumhurbaşkanı tarafından bu kararname bir gün sonra imzalanmıştır. Bunun üzerine Başvekâlet tarafından adı geçen kararnamenin imzalandığı Dâhiliye Vekâletine bildirilmiştir (17 Aralık 1923)⁵³.

SONUÇ

XX. Yüzyılın başında hizmete giren Antalya Gurebâ Hastanesi modern manada Antalya'nın ilk sağlık kurumudur. Ancak ihtiyaçlarını karşılamak için bu hastanenin düzenli bir geliri bulunmuyordu. Bu nedenle, Antalya'dan yurt dışına ihraç edilen orman ürünlerinden sürekli olarak belli miktarda arziyye resmi alınmıştır. Böylece hastanenin giderleri, adı geçen resimden elde edilen gelirle sağlanmıştır.

⁵⁰ BOA. DH. UMVM. Nr.156/59.

⁵¹ BOA. DH. UMVM. Nr.32/41. Lef.1.

⁵² Aynı Belge. Lef.2.

⁵³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Bakanlıklar arası Tayin Daire Başkanlığı Belgeleri, Fon Numarası: 30. 11. 1. 0. Yer Numarası:2.6.18.

Antalya Gurebâ Hastanesinin temelinin atılması sırasında tören yapılmıştır. Aynı işlem hastanenin hizmete girdiği zamanda gerçekleştirilmiştir. Bu törenlerde padişaha dua ve teşekkürler edilmiştir.

Antalya Gurebâ Hastanesine, ihtiyaç hâsıl olduğu zaman tabip ve cerah ataması yapılmıştır. Burada istihdam edilen tabiplere belli miktar da aylık maaş verilmiştir. Ayrıca hastane için yurt dışından tıbbi ilaçlar ithal edilmiştir. Bunlardan devlet tarafından gümrük vergisi alınmamıştır.

Antalya Gurebâ Hastanesi, Birinci Dünya Savaşı sırasında insani ve hukuki bütün değerleri bir tarafa bırakan ve sadece zarar vermek düşüncesiyle hareket eden Fransız harp gemileri tarafından bombalanmıştır. Bu esnada hastalardan bir kişi şehit olmuştur. Bununla birlikte hastanenin fiziki yapısında, mefruşatında ve tıbbi malzemelerinde önemli ölçüde zarar meydana gelmiştir. Antalya Gurebâ Hastanesi, 6 Ekim 1918 tarihinde kaza neticesi bir yangın geçirmiş ve önemli ölçüde tahrip olmuştur.

Gurebe hastanesi uygulaması Osmanlı Devleti'nin sosyal devlet politikasının sağlık alanındaki bir yansımasıdır. Bunun yanında Osmanlı Devleti'nin son döneminde Sultan II. Abdülhamid tarafından memleketin muhtelif yerlerin açılan gurebâ hastaneleri, Cumhuriyet Döneminde ülkemizde açılan memleket ve devlet hastanelerinin öncüsü olmuşlardır.

KAYNAKLAR

1.ARŞİV BELGELERİ

1.1.Osmanlı Arşivi Belgeleri

- Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayetler Tahrirâtı (BOA. Y.PRK. UM.)
- Yıldız Mabeyn Başkitabeti Belgeleri (BOA. Y. PRK. BŞK.)
- Bâb-î Ali Evrak Odası Belgeleri (BOA. BEO.)
- Şûrâ-yı Devlet Belgeleri (BOA. ŞD.)
- Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 3.Şube Belgeleri (BOA. DH. EUM. 3. Şb.)
- Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi Belgeleri (BOA. DH. MKT.)
- Dâhiliye Nezareti Tesrî-i Muamelât Belgeleri (BOA. DH. TMİK. M)
- Dâhiliye Nezareti İrade (BOA. İ. DH.)
- Dâhiliye Nezareti Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Belgeler (BOA. DH. MUİ.)
- Dâhiliye Nezareti İdâre-i Umumiye Belgeleri (BOA. DH. İ.UM.)
- Dâhiliye Nezareti Umûr-ı Mahalliyeye-i Vilayât Müdüriyeti Belgeleri (BOA. DH. UVMV.) Rumeli Müfettişliği Jandarma Müşiriyet ve Kumandanlığı Belgeleri (BOA. TFR. I. AS), Rumeli Müfettişliği Edirne, Yanya ve İşkodra Belgeleri (BOA. TFR. I. İŞ.)

1.2.Cumhuriyet Arşivi Belgeleri

- Bakanlıklar arası Tayin Daire Başkanlığı Belgeleri

2.KİTAP VE MAKALELER

- Aslan, Sevil-Erdem, Ramazan, “Hastanelerin Tarihsel Gelişimi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:27, Isparta 2017, Sayfa:7-21
- Ataseven, Asaf, “Gurebâ Hastanesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt:14, İstanbul 1996, Sayfa:202-204
- Aydın, Erdem, “19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması”, *OTAM*, Sayı:15, Ankara 2004, Sayfa:185-207
- Göçer, Kenan, “Bezmialem Valide Sultan ve Gureba Hastanesi Vakfı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1, Çankırı 2014, Sayfa:123-150
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1998.
- Dr. Kazım İsmail (Gürkan), *İstanbul Gurebâ Hastanesi Tarihçesi*, İstanbul İlhami Feyzi Matbaası 1928
- Erer, Sezen, “Osmanlılar Döneminde Bursa’da Yapılan Hastaneler”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:11, Sayı:19, Bursa 2010, Sayfa:241-252.
- Gönüllü, Ali Rıza, *Cumhuriyet Döneminde Antalya (1923-1960)*, İstanbul 2010, Tarihçi Kitabevi. *Konya Vilayeti Salnamesi*, Konya 1322
- Küçük Cevdet, “Abdülhamid II”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt:1, İstanbul 1988, Sayfa:216-224

- Mursal, Seçil, *Osmanlı Devleti'nde İlk Gureba Hastaneleri*, Sivas 2017, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Kuruluşları Yöneticiliği Yüksek Lisans Tezi.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara 2005.
- Yavuz, Yıldırım, “Batılılaşma Döneminde Osmanlı Sağlık Kuruluşları”, *Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Sayı: VIII/2, Ankara 1988, Sayfa:123-142.

